

УДК 341.231.14: 342.76

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2026.93.5.54>

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОНАННЯ УКРАЇНОЮ МІЖНАРОДНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ У СФЕРІ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Скрипаловський Я.В.,

*слухач навчально-наукового інституту
воєнної історії, права та соціальних наук*

Національного університету оборони України,

майор юстиції

ORCID: 0009-0002-2533-1474

e-mail: skrypalovsky@ukr.net

Скрипаловський Я.В. Особливості виконання Україною міжнародних зобов'язань у сфері прав людини в умовах воєнного стану.

Стаття присвячена особливостям виконання Україною міжнародних зобов'язань у сфері прав людини в умовах воєнного стану.

Наголошено, що Україна, як співзасновниця ООН, стоїть коло витоків сучасної системи міжнародного права в цілому та міжнародного права прав людини зокрема, ратифікувала провідні універсальні та регіональні міжнародні документи в сфері прав людини, бере активну участь у низці міжнародних організацій, що захищають права людини, та, в цілому, дотримується вимог Статуту ООН та інших документів щодо поваги прав людини.

Окреслено перелік основних міжнародних документів з прав людини.

Визначено, що юридична чинність Загальної декларації прав людини 1948 р. є вельми дискусійною, а Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права 1966 р. передбачає можливість відступу від його положень під приводом браку наявних ресурсів у держави, а інституційні механізми захисту цих документів відсутні.

Зауважено, що більш дієвими є такі документи, як Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 р. та Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р., які навіть мають інституційні механізми захисту – Комітет з прав людини ООН і Європейський суд з прав людини відповідно, хоча, слід розуміти, що вказані організації відхиляють переважну більшість скарг, вважаючи їх неприйнятними, а розгляд решти зазвичай розтягується на довгі роки.

Вказано, що російське вторгнення зумовило вимушений тимчасовий відступ України в умовах воєнного стану від окремих міжнародних зобов'язань у сфері прав людини за чітко визначеним переліком, про що було повідомлено Генсека ООН і Генсека Ради Європи. Висловлено припущення про можливість подальшого розширення переліку прав людини, закріплених у міжнародних правозахисних документах, від яких Україна буде вимушена відступати, з дотриманням норми про повідомлення міжнародних установ про такий намір.

Висловлено припущення про те, що, враховуючи тимчасовий характер відступу України від міжнародних зобов'язань у сфері прав людини в умовах воєнного стану, після завершення війни функціонування основних положень міжнародних документів у сфері прав людини відновиться в повному обсязі.

Ключові слова: права людини, воєнний стан, відступ від міжнародних зобов'язань, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, Рада Європи, Європейський суд з прав людини, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, Комітет з прав людини ООН.

Skrypalovskyi Y.V. Peculiarities of Ukraine's implementation of international human rights obligations under martial law.

The article is devoted to the peculiarities of Ukraine's fulfillment of its international human rights obligations under conditions of martial law.

It is emphasized that Ukraine, as a co-founder of the UN, stands at the origins of the modern system of international law in general and international human rights law in particular. It was noted that Ukraine has ratified the leading universal and regional international human rights instruments, actively participates in a number of international organizations that protect human rights, and, in general, complies with the requirements of the UN Charter and other documents concerning respect for human rights.

A list of key international human rights documents was outlined.

It was noted that the legal force of the UDHR of 1948 is highly debatable. It was noted that the ICESCR of 1966 provides for the possibility of derogation from its provisions due to a lack of available state resources; moreover, institutional mechanisms for the protection of rights under these instruments are absent.

It is noted that more effective instruments include the ICCPR of 1966 and the ECHR of 1950, which even have institutional protection mechanisms – the UN Human Rights Committee and the ECtHR, respectively. It was noted that it should be understood that these bodies reject the vast majority of complaints as inadmissible, while consideration of the remaining cases is usually prolonged for many years.

It is indicated that the Russian invasion led to Ukraine's forced temporary derogation, under martial law, from certain international human rights obligations in accordance with a clearly defined list. It was noted that the UNSECGEN and the SecGen of the CoE were duly notified thereof. The author expressed the assumption regarding the possibility of further expansion of the list of human rights enshrined in international human rights instruments from which Ukraine may be compelled to derogate, provided that international institutions are notified of such intention.

It is also assumed that, taking into account the temporary nature of Ukraine's derogation from international human rights obligations under martial law, after the end of the war the functioning of the main provisions of international human rights instruments will be fully restored.

Key words: human rights, martial law, derogation from international obligations, Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, Council of Europe, European Court of Human Rights, International Covenant on Civil and Political Rights, UN Human Rights Committee.

Постановка проблеми. Впродовж всієї своєї історії, Незалежна Україна шанобливо ставиться до загально визначених основних принципів і норм міжнародного права. В цьому плані, не стало виключенням і міжнародне право прав людини, адже Україна ратифікувала низку фундаментальних міжнародних правозахисних документів та бере активну участь у роботі різноманітних міжнародних судових і квазісудових установ, що захищають права людини. Разом із тим, запровадження воєнного стану 24 лютого 2022 р., вперше за всю історію Незалежної України, наклало істотний відбиток на всі сфери життя суспільства. Тож, за даних обставин, вельми важливою теоретичною і практичною проблемою стає питання щодо особливостей виконання Україною міжнародних зобов'язань у сфері прав людини в умовах воєнного стану.

Аналіз досліджень і публікацій. Досліджуваній проблематиці присвячено праці багатьох авторів, однак, у контексті нашого дослідження, насамперед, варто згадати таких, як: Л.М. Жовто-ніжко, В.М. Кириченко, Я.Ю. Кондратьєв, О. Маджумдар, С.М. Перепьолкін, Ю.М. Соколенко, Н.В. Сушицька, І.А. Шуміло, С.С. Яценко та ін. Крім того, важливу роль у контексті цього дослідження відіграли такі джерела, як законодавство і міжнародні документи.

Формулювання цілей статті. Разом із тим, враховуючи, що саме у наш час Україна вперше за всю свою історію стикнулася із необхідністю запровадження воєнного стану, неодмінно виникають питання, яким же чином, за даних обставин, Україна продовжує виконувати взяті на себе міжнародні зобов'язання? чи наразі вони реалізуються повною мірою? з якими проблемами стикається Україна в умовах воєнного стану при виконанні міжнародних зобов'язань у сфері прав людини? тощо. Саме пошуку відповідей на ці та інші подібні питання і присвячується ця наукова стаття.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до ч. 2 ст. 3 Конституції України, «Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави» [1]. Ч. 5 ст. 55 Основного Закону, каже: «Кожен має право після використання всіх національних засобів юридичного захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна» [1].

Варто зауважити, що Україна займає вельми активну позицію на міжнародній арені в цілому і у сфері міжнародного права прав людини зокрема.

Як відомо, у 1945 р. Україна (точніше, УРСР) стала однією із співзасновниць ООН – універсальної міжнародної організації, що була створена для підтримки і зміцнення міжнародного миру та безпеки, а також розвитку співробітництва між державами. Невипадково, Статут ООН, ухвалений 26.06.1945 р., набув чинності для України вже 24.10.1945 р. [2].

Варто наголосити, що відповідно до ч. 3 ст. 1 Статуту ООН однією з цілей ООН є здійснення міжнародного співробітництва «...у заохоченні та розвиткові поваги до прав людини й основоположних свобод...» [2]. Якщо додати до цього той факт, що відповідно до ст. 92 Статуту ООН головним судовим органом ООН є Міжнародний Суд, Статут якого є невід'ємною частиною Статуту ООН 1945 р. [2], стає цілком очевидною надзвичайно широка й активна участь України у міжнародних правозахисних організаціях ще з 1945 р.

Водночас, варто пам'ятати, що у 1948 р. УРСР була однією з 8 держав, що утрималися при голосуванні за Загальну декларацію прав людини від 10 грудня 1948 р., оскільки, на думку тодішніх комуністичних режимів, цей документ не пішов достатньо далеко у питанні засудження фашизму і нацизму. При цьому, пізніше з боку України ставлення до цього документу змінилося на краще.

Загалом же, Загальна декларація прав людини 1948 р. проголосила такі фундаментальні права та свободи: право на рівність (ст. 1), свобода від дискримінації (ст. 2), право на життя, на свободу і на особисту недоторканість (ст. 3), свобода від рабства (ст. 4), свобода від катувань і поведження, що принижує гідність (ст. 5), право людини на визнання її правосуб'єктності (ст. 6), право на рівність перед законом (ст. 7), право на поновлення у правах компетентним судовим органом (ст. 8), свобода від безпідставного арешту і вигнання (ст. 9), право на справедливе публічне слухання справи (ст. 10), право особи вважатися невинуватою, доки її винність не буде встановлена (ст. 11), свобода від втручання в особисте і сімейне життя, від посягання на недоторканність житла, тайну кореспонденції (ст. 12), право вільно покидати і повертатися у країну (ст. 13), право шукати притулку від переслідувань в інших країнах (ст. 14), право на громадянство й на його зміну (ст. 15), право одружуватися і засновувати сім'ю (ст. 16), право на володіння майном (ст. 17), свобода переконань і релігії (ст. 18), свобода думки та інформації (ст. 19), право на свободу мирних зборів та асоціацій (ст. 20), право брати участь в управлінні і у вільних виборах (ст. 21), право на соціальне забезпечення (ст. 22), право вільно вибирати роботу і входити до професійних спілок (ст. 23), право на відпочинок і дозвілля (ст. 24), право на відповідний життєвий рівень (ст. 25), право на освіту (ст. 26), право на участь у культурному житті громади (ст. 27), право на соціальний порядок, що викладений у цьому Документі (ст. 28), суспільні обов'язки важливі для вільного і повного розвитку (ст. 29), свобода від втручання держави, групи осіб або окремих осіб у вказані права (ст. 30) [3].

Багато вчених кажуть, що «За своєю формою Загальна декларація прав людини є резолюцією Генасамблеї ООН і як така не може розглядатися як міжнародний договір, не може створювати міжнародних правових зобов'язань» [4, с. 129], і що «затверджена резолюцією ГА ООН, Загальна декларація прав людини як на момент її прийняття, так і зараз не є юридично обов'язковим документом» [5, с. 45]. Інші ж вважають, що «припинення існування СРСР, проголошення незалежності новими державами, зокрема й Україною, визнання ними великого політичного і морального авторитету положень Декларації та їх тривале втілення у життя на внутрішньодержавному та міжнародному рівнях сприяли формуванню міжнародного звичаю як доказу загальної практики, визнаної правовою нормою, обов'язкова юридична сила якої, на сьогодні, є беззаперечною» [5, с. 45].

Тож, враховуючи викладене, невідповідно, для надання юридично обов'язкового статусу, основні права людини були продубльовані у Міжнародному пакті про громадянські і політичні права [6] і Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права [7] (обидва від 16 грудня 1966 р.), які, будучи за своєю природою міжнародними договорами, є джерелом міжнародного права відповідно до ст. 38 Статуту Міжнародного Суду ООН [2].

Так, відповідно до ч. 1 ст. 2 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 р., кожна держава-учасниця «зобов'язується поважати і забезпечувати... права, визнані в цьому Пакті» [6], що вказує на юридичну обов'язковість цього документа, тобто норм, що визначають громадянські (особисті) і політичні права. Більше того, для контролю за дотриманням прав людини, що закріплені у Міжнародному пакті про громадянські і політичні права, функціонує Комітет з прав людини ООН [8, с. 16].

У свою чергу, ситуація з економічними, соціальними і культурними правами людини є значно гіршою: попри ту обставину, що Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права 1966 р. за формою теж є міжнародним договором, тобто, теоретично, теж є джерелом міжнародного права, ч. 1 ст. 2 цього документа прямо передбачає, що держави-учасниці повинні лише «вжити в максимальних межах наявних ресурсів заходів для того, щоб забезпечити поступово повне здійснення визнаних у цьому Пакті прав» [5], що, фактично, надає будь-якій державі можливість відверто ігнорувати положення цього Пакту, посилаючись на брак необхідних ресурсів.

При цьому, не варто забувати і про той цікавий факт, що найдемократичніша держава світу, яка несе щастя демократії усім народам людства на своїх авіаносцях і бомбардувальниках, – США, – взагалі не ратифікували Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права, що, однак, не заважає цій країні «стояти на сторожі прав людини» і під цим приводом повалювати «диктаторські» режими в усіх куточках світу...

Варто зауважити, що обидва вищезгадані пакти були ратифіковані Україною ще у 1973 р., відповідно до Указу Президії Верховної Ради Української РСР «Про ратифікацію Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права та Міжнародного пакту про громадянські і політичні права» від 19 жовтня 1973 р. № 2148-VIII [9], і це вказує, що Україна ставить до прав людини зі значно більшою повагою, ніж США...

Слід сказати, що Україна бере активну участь не тільки в універсальних, але й у регіональних міжнародних механізмах захисту прав людини і намагається якнайповніше виконувати свої міжнародні зобов'язання, у т.ч. і в сфері прав людини.

Так, відповідно до Закону України «Про приєднання України до Статуту Ради Європи» від 31 жовтня 1995 р. № 398/95-ВР [10], наша держава 31 жовтня 1995 р. приєдналася до Статуту Ради Європи від 05.05.1949 р. [11], який набув чинності для України 09.11.1995 р. А 17 липня 1997 р. Законом № 475/97-ВР [12] Україна ратифікувала Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року [13], Перший протокол та протоколи № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції, які набули чинності для України 11.09.1997 р.

Заради справедливості, слід сказати, що найбільшу користь ці події принесли відомому українському маніяку і серійному вбивці А.Ю. Онопрієнку (1959 – 2013), відомому в народі, як «Громадянин О», «Український звір», «Термінатор», «Поліський упир» та «Український Чикатило», який упродовж 1989 – 1996 рр. вчинив 52 вбивства з особливою жорстокістю.

Річ у тім, що відповідно до ст. 24 і ст. 93 тодішнього Кримінального кодексу України (УРСР) від 28.12.1960 р., подібні діяння каралися «винятковою мірою покарання» – смертною карою у вигляді розстрілу [14], а ратифікація нашою державою Статуту Ради та Європейської конвенції з прав людини спричинили сильний тиск Ради Європи на Україну щодо скасування смертної кари. У 1999 р., в умовах вступу України до Ради Європи і підготовки до президентських виборів, чинний Президент України Л.Д. Кучма опинився у непростій ситуації, коли суспільство і закон вимагали розстрілу «Громадянина О», а Рада Європи – дотримання міжнародних зобов'язань України щодо скасування смертної кари [15]. Позиція Президента Л.Д. Кучми щодо А.Ю. Онопрієнка була такою: «Я не бачу іншого покарання, крім смертної кари. Я готовий звертатися в усі міжнародні організації, бо такі нелюди не повинні бути на нашій землі» [16]. Але під тиском Ради Європи життя маніяку і серійному вбивці було збережено, а розстріл замінено на довічне ув'язнення, тож А.Ю. Онопрієнко прожив довге і щасливе життя за казенний кошт у Житомирській тюрмі № 8, де і помер від серцевої недостатності у 2013 р.

У свою чергу, під тиском Ради Європи, в Україні смертна кара була визнана неконституційною Рішенням Конституційного Суду України від 29 грудня 1999 р. № 11-рп/99 у справі № 1-33/99, де, між іншим, у абз. 5 п. 5, зазначалося, що «Виходячи з того, що Україна є соціальною, демократичною і правовою державою (стаття 1 Конституції України), в якій життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека людини визнані найвищою соціальною цінністю (стаття 3 Конституції України), смертна кара як вид покарання має розглядатись як така, що не узгоджується з зазначеними положеннями Конституції України» [17], а у п. 6 було вказано, що «Смертна кара як вид покарання суперечить також статті 28 Конституції України, відповідно до якої «ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню». Названа стаття відтворює положення статті 3 Конвенції про захист прав і основних свобод людини 1950 року. Невідповідність смертної кари цій статті Конвенції підтверджує Європейський суд з прав людини, юрисдикцію якого щодо тлумачення зазначеної Конвенції визнала Україна (пункт перший Закону України від 17 липня 1997 року» [17].

Про те, скільки життів убивць врятував вступ України до Ради Європи можна судити хоча би з того факту, що після взяття Україною на себе міжнародного зобов'язання запровадити мораторій на виконання смертних вироків з 09.11.1995 р., тільки упродовж першої половини 1996 р. в Україні було виконано 86 смертних вироків, що Парламентська Асамблея Ради Європи розцінила як «кричущє порушення» Україною взятих на себе міжнародних зобов'язань [18]. Однак, питання про те, скількох життів це коштувало законотворчим українським громадянам, залишається відкритим...

Що далі, то більше... Так, з початку ХХІ ст. у практиці Європейського суду з прав людини почали з'являтися справи, в яких засуджені до розстрілу вбивці, котрим смертну кару було замінено на довічне позбавлення волі, почали відсуджувати в Українській державі тисячі євро за «порушення» їхніх прав в ув'язненні – достатньо згадати, наприклад, знамениту справу «Полторацький проти України (Заява № 38812/97)», в якій, згідно з пунктами 9, 175, 179 та підпунктом б пункту 180 рішення Європейського суду з прав людини, убивці 4 осіб було присуджено сумарну компенсацію в 3000 євро (2000 євро компенсації моральної шкоди та ще 1000 євро – компенсації судових витрат) [19] та ін.

Для кращого виконання Україною взятих на себе міжнародних зобов'язань перед Радою Європи у сфері прав людини, за часів правління Президента України В.А. Ющенка, було прийнято Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 року № 3477-IV [20]. Відповідно до ч. 1 ст. 7 і ч. 1 ст. 8 цього Закону, виконання рішень Європейського суду з прав людини проти України покладається на українську ж Державну виконавчу службу, яка повинна упродовж 10 днів з моменту надходження відповідних документів розпочати виконавче провадження, а «Виплата Стягувачеві відшкодування має бути здійснена у тримісячний строк з моменту набуття Рішенням (ЄСПЛ) статусу остаточного або у строк, передбачений у Рішенні (ЄСПЛ)» [20].

Більше того, у ст. 17 зазначеного Закону вказано, що «Суди (України) застосовують при розгляді справ Конвенцію (про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р.) та практику Суду (Європейського суду з прав людини) як джерело права» [20].

Разом із тим, виникає питання про місце рішень Європейського суду з прав людини в ієрархії джерел права в Україні. При цьому, якщо виходити з ідеї примату норм міжнародного права, вочевидь, рішення Європейського суду з прав людини, як допоміжне джерело міжнародного права, відповідно до п. д ч. 1 ст. 38 Статуту Міжнародного Суду ООН [2], повинні займати місце відразу після основних джерел міжнародного права, тобто мати меншу юридичну силу, ніж Конституція, але більшу, ніж національні закони.

При цьому, варто пам'ятати, що Європейський суд з прав людини відхиляє 96% заяв як «неприйнятні» [21, с. 22], а розгляд решти, 4% справ, часто затягується на довгі роки.

Водночас, слід вказати, що Україна традиційно посідає одне з перших місць за кількістю скарг проти неї до Європейського суду з прав людини. Свого часу, програмний директор Центру громадянських свобод В. Яворський зазначив, що станом на 1 січня 2025 р. в Європейському суді з прав людини на розгляді було 60350 справ щодо всіх країн, при цьому, Україна посідає третє місце за кількістю справ проти неї (після Туреччини і РФ), а загальна кількість справ проти України становить 7703 або 12,7% від загальної кількості [22].

Загалом же, варто констатувати, що Рада Європи справляє вельми відчутний тиск на Україну, свідченням чого можна вважати той факт, що переважна більшість істотних реформ у політико-правовій сфері, що відбулися в нашій державі, було проведено саме під впливом цієї організації. Серед них, насамперед, слід згадати такі, як: прийняття Конституції 1996 р., прийняття нового Кримінального та Кримінального процесуального кодексів, прийняття нового Цивільного і Цивільного процесуального кодексів, реформа виборчого законодавства, реформа прокуратури, реформа кримінально-виконавчої системи, судова реформа, реформа адвокатури, скасування смертної кари, ратифікація низки міжнародних документів, у т.ч. і з прав людини тощо [18].

При цьому, саме прагнення України додержуватися взятих на себе міжнародних зобов'язань, у т.ч. і в сфері прав людини, сприяє тому, що вона дослухається до порад європейських та інших міжнародних «партнерів».

Разом із тим, події, відомі в новітній історії України, як «Революція гідності» та «АТО» сприяли прийняттю такого історичного документу, як Постанова Верховної Ради України «Про Заяву Верховної Ради України «Про відступ України від окремих зобов'язань, визначених Міжнарод-

ним пактом про громадянські і політичні права та Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод» від 21 травня 2015 р. № 462-VIII [23].

У п. 1 цієї Постанови Верховної ради України (ВРУ) було схвалено «відступ (України) від окремих зобов'язань, визначених пунктом 3 статті 2, статтями 9, 12, 14 та 17 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права (МППГіПП) та статтями 5, 6, 8 та 13 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (Європейської конвенції з прав людини – ЄКПЛ), на період до повного припинення збройної агресії Російської Федерації» [23]. Фактично, йдеться, про відступ від таких прав людини, як право на ефективний засіб правового захисту (п. 3 ст. 2 МППГіПП, ст. 13 ЄКПЛ), право на свободу та особисту недоторканість (ст. 9 МППГіПП, ст. 5 ЄКПЛ), право на вільне пересування і свободу вибору місця проживання (ст. 12 МППГіПП), право на справедливий суд (ст. 6 ЄКПЛ, ст. 14 МППГіПП), право на повагу до приватного і сімейного життя, включаючи недоторканість кореспонденції та житла (ст. 8 ЄКПЛ, ст. 17 МППГіПП) [6; 13].

При цьому, як свідчить текст відповідної Заяви Верховної Ради України (ВРУ), відступ від цих міжнародних зобов'язань передбачає, насамперед, можливість «здійснюватися превентивне затримання осіб, причетних до терористичної діяльності, на строк понад 72 години, але не більше ніж на 30 діб, за згодою прокурора та без ухвали суду» в районі АТО (п. 5 Заяви ВРУ). У свою чергу, вищевказані відступи від міжнародних зобов'язань щодо стандартів правосуддя пов'язані з «відсутністю функціонування судів» в зоні активних бойових дій, передачею повноважень слідчих суддів прокурорам (п. 6 Заяви ВРУ), зміни територіальної підсудності судових справ та підслідності кримінальних правопорушень (п. 7 Заяви ВРУ). Крім того, відступ від права на свободу пересування і права на повагу до особистого і сімейного життя та житла пов'язані із наділенням військово-цивільних адміністрацій правом обмежувати перебування осіб у певних місцях у певний період доби, обмежувати або забороняти рух транспорту і пішоходів, перевіряти документи, оглядати речі, транспорт, багаж, вантаж, житло і службові приміщення (п. 8 Заяви ВРУ) тощо [23].

Зауважимо, що перелік статей Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 р. та Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р., тимчасовий відступ від яких схвалює вищевказана Заява ВРУ, не є вичерпним, оскільки у п. 10 цієї Заяви ВРУ йдеться про можливість відступу і від інших статей вищевказаних міжнародних документів з інформуванням про це Генерального Секретаря ООН і Генерального Секретаря Ради Європи [23].

У подальшому, вже після повномасштабного вторгнення російських військ, у квітні 2024 р. Україна інформувала Раду Європи про можливість відступу від певних прав і свобод людини [24] відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 р. № 389-VIII [25] та Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 р. № 64/2022 [26].

Йдеться, зокрема, про можливість обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина, передбачених статтями 30-34, 38, 39, 41-44, 53 Конституції України [1], а також про введення тимчасових обмежень прав і законних інтересів осіб, що передбачені ст. 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 р. № 389-VIII [25].

Крім того, Раду Європи також було повідомлено і про можливість відступу України в умовах воєнного стану від своїх міжнародних зобов'язань у сфері прав людини, що передбачені статтями 3, 8(3), 9, 12, 13, 17, 19, 20, 21, 22, 24, 25, 26, 27 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 р. [6], а також статтями 4(3), 8, 9, 10, 11, 13, 14, 16 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. [13], ст. 1, 2, 3 Додаткового протоколу до Конвенції, ст. 2 Протоколу № 4 до Конвенції [24].

Таким чином, необхідно визнати, що попри максимально можливу повагу до прав людини, в умовах воєнного стану Україна може тимчасово відступати від виконання окремих міжнародних зобов'язань у сфері прав людини, закріплених у Міжнародному пакті про громадянські і політичні права 1966 р. [6] та Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. [13], зокрема, таких як: рівність прав чоловіків і жінок (ст. 3 МППГіПП), заборона примусової та обов'язкової праці (ст. 8(3) МППГіПП, ст. 4(3) ЄКПЛ), право на свободу та особисту недоторканість (ст. 9 МППГіПП), право на вільне пересування і свободу вибору місця проживання (ст. 12 МППГіПП, ст. 2 Протоколу № 4 до ЄКПЛ), правові засади висилки іноземців; обмеження політичної діяльності іноземців (ст. 13 МППГіПП; ст. 16 ЄКПЛ), недоторканість особистого і сімейного життя, житла і кореспонденції (ст. 17 МППГіПП, ст. 8 ЄКПЛ), право на свободу переконань, вільне вираження поглядів; свобода думки, совісті і релігії (ст. 19 МППГіПП; ст. 10 і 9 ЄКПЛ),

заборона пропаганди війни, національної, расової чи релігійної ненависті, ворожнечі і насильства (ст. 20 МПпГіПП), право на мирні збори (ст. 21 МПпГіПП, ст. 11 ЄКПЛ), право на свободу асоціацій (ст. 22 МПпГіПП, ст. 11 ЄКПЛ), право дитини на захист (ст. 24 МПпГіПП), право громадян на участь в управлінні державою, доступ до державної служби, активне і пасивне виборче право; право на вільні вибори (ст. 25 МПпГіПП; (ст. 3 Додаткового протоколу до ЄКПЛ), право на рівність перед законом і рівний захист закону; право на ефективний засіб правового захисту (ст. 26 МПпГіПП; ст. 13 ЄКПЛ), права етнічних, релігійних і мовних менших; заборона дискримінації (ст. 27 МПпГіПП; ст. 14 ЄКПЛ), захист права власності (ст. 1 Додаткового протоколу до ЄКПЛ), право на освіту (ст. 2 Додаткового протоколу до ЄКПЛ) [24].

Отже, у результаті проведеного дослідження ми дійшли таких **висновків**:

1. Україна, як співзасновниця ООН, стоїть коло витоків сучасної системи міжнародного права в цілому та міжнародного права прав людини зокрема, ратифікувала провідні універсальні та регіональні міжнародні документи в сфері прав людини, бере активну участь у низці міжнародних організацій, що захищають права людини, та, в цілому, дотримується вимог Статуту ООН та інших документів щодо поваги прав людини.

2. Основними міжнародними документами з прав людини на універсальному рівні, є, насамперед, Загальна декларація прав людини 1948 р., Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 р., Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права 1966 р., а на регіональному рівні (у межах Ради Європи) – Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод (Європейська конвенція з прав людини) 1950 р.

3. Необхідно визнати, що далеко не всі з вищезазначених документів є однаковою мірою дієвими. Так, юридична чинність Загальної декларації прав людини 1948 р. є вельми дискусійною, а Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права 1966 р. передбачає можливість відступу від його положень під приводом браку наявних ресурсів у держави. До того ж, відсутні інституційні механізми захисту цих документів.

4. Більш дієвими є такі документи, як Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 р. та Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р., які навіть мають інституційні механізми захисту – Комітет з прав людини ООН і Європейський суд з прав людини відповідно. Водночас, слід розуміти, що вказані організації відхиляють переважну більшість скарг, вважаючи їх неприйнятними, а розгляд решти зазвичай розтягується на довгі роки.

5. Події, відомі під назвами «Революція гідності» та «АТО», а також повномасштабне вторгнення військ Російської Федерації в Україну призвели до вимушеного тимчасового відступу України в умовах воєнного стану від окремих міжнародних зобов'язань у сфері прав людини за чітко визначеним переліком, про що було повідомлено Генерального Секретаря ООН і Генерального Секретаря Ради Європи. Водночас, гіпотетично можна припустити і подальше розширення переліку таких прав, з дотриманням норми про повідомлення міжнародних установ про намір України вимушено відступати від окремих положень міжнародних правозахисних документів.

6. Враховуючи тимчасовий характер відступу України від міжнародних зобов'язань у сфері прав людини в умовах воєнного стану, можна припустити, що згодом, після завершення війни, функціонування основних положень міжнародних документів у сфері прав людини відновиться в повному обсязі.

Перспективним напрямком подальшої розробки цієї проблематики варто вважати наступне дослідження основних міжнародних механізмів захисту прав людини та особливості участі України в їх роботі в умовах війни і миру.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 23.01.2026).
2. Статут Організації Об'єднаних Націй 1945 р. Статут Міжнародного Суду Організації Об'єднаних Націй 1945 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010#Text (дата звернення: 23.01.2026).
3. Загальна декларація прав людини (стислий виклад) / Ресурсний центр з прав людини Університету штату Міннесота. URL: <https://www.coe.int/uk/web/compass/the-universal-declaration-of-human-rights> (дата звернення: 23.01.2026).

4. Кириченко В.М., Соколенко Ю.М. Вплив міжнародно-правових актів з прав людини на Конституцію України. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ: Науковий журнал*. 2018. Спеціальний випуск № 3 (94) «Права людини: методологічний, гносеологічний та онтологічний аспекти». С. 128–131. URL: <https://visnik.dduvs.edu.ua/index.php/visnyk/article/view/2468/2098>. DOI: <https://doi.org/10.31733/2078-3566-2018-5-128-131> (дата звернення: 23.01.2026).
5. Перепьолкін С.М., Жовтоніжко Л.М. Феномен Загальної декларації прав людини. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ: Науковий журнал*. 2018. Спеціальний випуск № 3 (94) «Права людини: методологічний, гносеологічний та онтологічний аспекти». С. 43–47. DOI: <https://doi.org/10.31733/2078-3566-2018-5-43-47> (дата звернення: 23.01.2026).
6. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права : прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН 16 грудня 1966 р. *База даних «Законодавство України»*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення: 23.01.2023 р.).
7. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права : прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН 16 грудня 1966 р. *База даних «Законодавство України»*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text (дата звернення: 22.01.2023).
8. Шуміло І.А. Міжнародна система захисту прав людини: Навчальний посібник: Видавництво «ФОП Голембовська О.О.», 2018. 168 с.
9. Указ Президії Верховної Ради Української РСР «Про ратифікацію Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права та Міжнародного пакту про громадянські і політичні права» від 19 жовтня 1973 р. № 2148-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2148-08#Text> (дата звернення: 23.01.2026).
10. Закон України «Про приєднання України до Статуту Ради Європи» від 31 жовтня 1995 р. № 398/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/398/95-вр#Text> (дата звернення: 23.01.2026).
11. Статут Ради Європи від 05 травня 1949 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001#Text (дата звернення: 23.01.2026).
12. Закон України «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів N 2, 4, 7 та 11 до Конвенції» від 17 липня 1997 р. № 475/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 40. Ст. 263. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475/97-вр#Text> (дата звернення: 23.01.2026).
13. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 23.01.2026).
14. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України від 28.12.1960 р. / Відповідальні редактори Я.Ю. Кондратьєв, С.С. Яценко. Київ: Поліграфкнига, 1994. 800 с.
15. Где поставит запятую Леонид Кучма? Суд вынес смертный приговор Анатолию Оноприенко, помиловать его может только Президент. *День*. 1999. № 60. URL: <https://day.kyiv.ua/ru/article/panorama-dnya/gde-postavit-zapyatuyu-leonid-kuchma> (дата звернення: 23.01.2026).
16. Найжорстокіший маніяк в історії України, якому Павло Лебедь відпустив гріхи: 30 років тому Анатолій Оноприєнко здійснив масові вбивства. URL: <https://viche.ck.ua/region/najzhorstokishyj-maniyak-v-istoriyi-ukrayiny-yakomu-pavlo-lebed-vidpustyv-grihy-30-rokiv-tomu-anatolij-onopriyenko-zdijsnyv-masovi-vbyvstva/> (дата звернення: 23.01.2026).
17. Рішення Конституційного Суду України у справі № 1-33/99 за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статей 24, 58, 59, 60, 93, 190-1 Кримінального кодексу України в частині, що передбачає смертну кару як вид покарання (справа про смертну кару) від 29 грудня 1999 року № 11-рп/99. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v011p710-99#Text> (дата звернення: 23.01.2026).
18. Сушицька Н.В. Верховенство права: курс лекцій. Київ: Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна», 2013.
19. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Полторацький проти України (Заява № 38812/97)» від 29 квітня 2003 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_838#Text (дата звернення: 23.01.2026).

20. Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 року № 3477-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 30. Ст. 260. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text> (дата звернення: 23.01.2026).
21. 6. Public Relations Unit of the European Court of Human Rights. European Court of Human Rights: Statistics on judgments by State. Statistics 1959–2010. URL: https://web.archive.org/web/20111027214814/http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/E6B7605E-6D3C-4E85-A84D-6DD59C69F212/0/Graphique_violation_en.pdf (дата звернення: 23.01.2026).
22. Маджумдар О. Виконання рішень ЄСПЛ в Україні прискорюється: які проблеми залишаються та чому це важливо для євроінтеграції. *Zmina*. 28 червня 2025 р. URL: <https://zmina.info/articles/vykonannya-rishen-yespl-v-ukrayini-pryskoruyetsya-yaki-problemy-zalyshayutsya-ta-chomu-cze-vazhlyvo-dlya-yevrointegracziyi/> (дата звернення: 23.01.2026).
23. Постанова Верховної Ради України «Про Заяву Верховної Ради України «Про відступ України від окремих зобов'язань, визначених Міжнародним пактом про громадянські і політичні права та Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод»» від 21 травня 2015 р. № 462-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 29. Ст. 267. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/462-19#Text> (дата звернення: 26.01.2026).
24. Щодо відступу від зобов'язань за Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод (інформація Міністерства юстиції України, опублікована 29 квітня 2024 року о 16:59 на сайті Кабінету Міністрів України). URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/shchodo-vidstupu-vid-zoboviazan-za-konventsiiieu-pro-zakhyst-prav-liudyny-i-osnovopolozhnykh-svobod> (дата звернення: 26.01.2026).
25. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 р. № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015 № 28. Ст. 250. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 26.01.2026).
26. Указ Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 р. № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення: 26.01.2026).

Дата першого надходження рукопису до видання: 2.02.2026
Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 20.02.2026
Дата публікації: 5.03.2026

© Скрипаловський Я.В., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0